

Bethlen ifjúkori levelei.

1.

Gyulafehérvár, 1593 augusztus 16.

Bethlen Gábor atyjafiának: neczpáli Justh Andrásnak.

Jó egészsége van. A mióta szegény atya¹ meghala anyai nagybátyja, Lázár András a tutora és gondjaviselője, a kinek, ha írna, megengedné, hogy kimenjen hozzá, Justhoz, mert még eddigelé tanult, de most már valakihez elszereztetné magát szivesen, ha módja lenne hozzá; csakhogy a mely négyszáz ház jobbágyuk volt egyik várukhoz, azt a fejedelem² „sok hizelkedő emberek szavára elvötte“ tőlük „vagyon immár több esztendejénél“ s most ennek visszadásáért jöttek fel udvarába. Végül arra kéri, hogy el ne felejtkezzék róla, mert sem anyja, sem atya nincs, a ki róluk gondoskodhatnék.

(Századok 1889. évf. 239—240. l.³)

¹ Bethlen Farkas.

² Báthory Zsigmond.

³ Bethlen Gábor e legelső ismert levele 1596-iki kelettel jelent itt meg és *Angyal* Dávid mutatta ki eredetijéről (a Századok 1899. évf. 547. l.), hogy az tulajdonképpen 1593-ból, tehát Bethlen 13 éves korából való.

2.

Marosillye, 1603 május 9.

Bethlen Gábor Petneházi István borosjenei főkapitánynak.

Generose Domine etc.

Non dubito quin Generosae Dominationi V^{rae} bene notus sit Suae Magnificentiae Zekel Moisis cum potentissimi imperatoris¹ exercitu in Transylvaniam adventus; nemo regnicolarum vi obstitit, verum omnes ordines bono cum animo acceptarunt, omnes quoque nationes una cum Siculis sese adiunxerunt. Scio quoque eandem intellexisse dominum Franciscum Rédei ad Suam Magnificentiam descivisse, quin etiam omnes Haidones liberi, quotquot Basta² conduxerat cum propriis eorundem vexillis penes Suam Magnificentiam venerunt.

Me recuperata Dei benefitio Alba Iulia Sua Magnificentia cum bis mille equitibus et peditibus ad has partes expedivit, ut Haidones Rasbianos, quos miseram plebem nimis vexare intellegimus, si circa Maros

reperiri potuissent persequeretur, sed dum illos circa Lippam esse intellexi nolui exercitum Suae Magnificentiae tam procul deducere, Germanos milites in Illie existentes inde in alterum mundum expedivi, praesidio enim illorum in Illie non sum delectatus. Dévam quoque profectus, ex Germanis ibidem repertis 40 vel 50 ad Deum misi, equos circiter 20 attulimus; ego propria mea manu talem coepi Germanum, qui Suae Magnificentiae 13 iam millia talerorum pro sui dimissione promisit.³

Intellexi Sua Magnificientia adversus Dominationem V^{ram} iram conceptam, propter mortem Zelestey,⁴ sed ego tanquam verus Dominationis V^{rae} amicus, iram illam iam sedavi, nec prius ex tentorio Suae Magnificentiae discessi, antequam spondit mihi se nunquam Dominationi V^{rae} irasci, si huic regno et Suae Magnificentiae fidelem sese exhibuerit, quin potius in eadem autoritate et officio, tum in Világosvár, tum in aliis quibusvis bonis conservare velle, et non solum Dominationem V^{ram}, sed etiam dominum Michaellem Chiókási et totum ordinem militarem.

Promisit quoque Sua Magnificientia Dominationibus Vestris se omnium mensium solutionem, quotquot Germanus Dominationibus V^{ris} debet, mox et de facto in simul persolaturum. Ubi vero Dominationes V^{rae} huic regno et Suae Magnificentiae sese opposuerint certo, Dominationi V^{rae} perscribere possum imperatoris Turcarum exercitum adventurum et mox Lippam et Jenő obsessurum et occupaturum. Norunt Dominationes V^{rae} quis sit exercitus Turcarum et quid efficiat, neque cogitent Dominationes V^{rae} exercitum illum vel lenem, vel parvum esse. Adveniente exercitu, si intellexerit Germanos adhuc Lippam et Jenő tenere, certo illas arces obsidebit, nec prius desistet, donec illas occupabit; occupatis illis mox ulterius progredietur, Tokaiumque et Cassoviam simul obsidione cinget; Tartar cham vero, qui Quinqueecclesiis⁵ hibernavit, cum insigni manu Germaniam incursabit, quousque poterit. Hoc omnimodum eorum propositum.

Quare rogo Dominationem V^{ram} et hortor eandem, tanquam amicum benevolum, Dominatio V^{ra} de permansione et fidei erga hoc regnum propensione tum sui, tum aliorum cogitet, nec sese Suae Magnificentiae opponat, quin potius fidelitatem erga Suam Magnificentiam cum effectu declaret. Semper enim laudabilius est homini principi ex propria natione ele.to obtemperare, quam peregrino et alieno, a quo vel honor aliquis, vel sufficiens protectio, aut solutio haberi nequit. Si itaque Dominatio V^{ra} fidelem huius regni se praebuerit, certo sibi persuasum habeat, quod Dominatio V^{ra} non solum in propriis suis bonis inviolate conservabitur, sed et maioribus ditabitur a Sua Magnificientia, et id fide mea confirmo.

Amicitia illa, quae inter nos semper sancta fuit, me ad haec scribenda impulit, ob quam rogo denuo Dominationem V^{ram} velit, quod suae saluti et permansioni laudique et nomini conducibilis videbitur, consultare cum caeteris dominis ordinis militaris, et si videtur, electos aliquot

primariis viris ad Suam Magnificentiam Albam Iuliam in legatione mittant, medio quorum totam mentem et voluntatem earum perscribant Suae Magnificentiae; certo scio, Suam Magnificentiam eosdem legatos cum aliis nuntiis ac bona summa pecuniae remissuram.

Quod vero proprium Dominationis V^{rae} statum attinet, per eosdem nuntios requirat Dominatio V^{ra} Suam Magnificentiam de donationalibus super bonis suis universis conferendis domino Georgio Nagy in Bél hoc ipsum negotium Dominatio V^{ra} significet Suam Magnificentiam illos pagos in districtu Dezne antehoc eidem datos donaturos, saltem quoque aliquem nuntium ad Suam Magnificentiam expediat. Bene eandem valere desidero.

Datum ex arce Illie, 9. Maii 1603.

Gabriel Bethlen.

Külczime: Ad Stephanum Petneházi supremum capitaneum arcis Boros Jeneő etc.

(Egykorú fordítás. Hofkriegsarchiv, Wien. Wiener HKR. 1603 Mai 69. Expedit.)

¹ Ill. Mohamed szultán.

² Basta György generális.

³ Ioannes Elias Teck szászvárosi várparancsnok volt, a kit Bethlen Szászváros ostromában még április 15-én elfogott; Szamosközi István történeti maradványai III. k. 21. és 61. l.

⁴ Szelestei János, a kit a jenei várban 1602 augusztus 25-én öltek meg.

⁵ Eltorzított hibás olvasással írva így: quinque E ictoe.

3.

Marosillye, 1603 május 9.

Bethlen Gábor Csókási Mihály borosjenei főhadnagynak.

Edler Gestrenger etc.

Ich hab nicht underlassen können aus Befelch meines gnädigen Herrn Zekel Moyses dem Herrn zuzuschreiben und zu berichten, dass er mit des Türgkischen Kaisers und Tartar Hams Macht in Siebenbürgen khomben, nit allein Weissenburg eingenomben,¹ sondern auch das ganze Land in sein Gewalt bracht. Item, dass der Basta aus dem Land gezogen.² Mein gnädiger Herr hat mich mit 2 M. zue Ross und soviel zue Fuess daherob geschickt, die Freiheitugkhen, so allhie blündern wöllen zu vertreiben; so haben sie sich aber gegen Lippa begeben. Hab derwegen mich nicht soweit bemühen wollen, sindemal ich wol weiss, dass vom meinen gnädigen Herrn andere Fürsehung gethan werden. Und weiln, dass das ganze Land sich ihme ergeben, als hat er dem Herrn sambt seinen Undergebenen hiemit bitten und ermahnen lassen, dass ihr euch von soviel gueter Kriegsleut durchaus nicht entziehen wöllet, sondern zue Gemüet führet, dass allezeit besser und rühmlicher ist, wan

einer ein solchen der seiner Nation ist und aus Gottes Gnaden zum Landsfürsten erwählt würd, dienet, den er mehrs respectirt, geschätzt und besser bezahlt würd, den man ein frembden, von dem weder eins, noch anders zu gewarten ist, auch die Kriegsleut nicht zahlen kann, dienen soll.

Will derowegen mein gnädiger Herr, Euch zusagen und angeloben, dass wo ihr ihme wollt treu und gehorsamb sein, Er euch alle den kleinsten, sowol als den grössten, in was Stand oder Process die sein mögen, in demselben erhalten und das mehrers ist, soviel Monat als euch der Römische Kaiser schuldig, will er euch dasselb ohn allem Zweifel erstatten und zu vorfallender Gelegenheit eines jeden Stands Gebüer nach mit allem gueten erkennen. Wo ihr aber darwieder thuet und euch mein gnädigen Herrn nit ergebet, sollt ihr wissen, sobald der Vezier, welcher bereit unterwegs ist, mit seiner Macht herauskombt, würd er gewisslich beide Häuser: Lippa und Jeneö belagern und nach dessen Verrichtung würd er deliberirn, wohin er sich wieder hinwenden soll, und werden also diese Häuser weder euch, noch dem Teutschen Kaiser, noch meinen gnädigen Herrn, sondern den grossmächtigsten Kaiser zu Teil werden.

Was euch darnach draus erfolgen würd, könnnd ihr wol abnemen. Werdet derwegen den Anfang und das End wol betrachten und das thuen, was euch zu Erhaltung euers Vaterlands am füegligsten sein möcht, den Ihr Gnaden sein euch wol geneigt und ist euer gnädiger Herr allezeit gewesen; ist gueter Hoffnung, dass ihr euch im wenigsten nicht wiederetzen werdet, sondern euch in allem treu und gehorsamb erzeigen, zuvoras weiln der Rédei Ferencz, so ein frembding ist, sich aus christlicher Lieb und Treu zue der Hungarischen Nation sambt etlichen hundert Freiheitdugkhen mit ihren Fahnen zue Ihr Gnaden begeben, wieviel mehr sollt ihr, als die in dem Land geboren, andern zum Exempl Gehorsamb leisten.

Ob ihr nun diesem nachzuekhomben vermeint, werdet ihr es stragkhs Ihrer Gnaden durch etliche fürnembe Gesandte auf Weissenburg zu wissen machen. Er würd euch gewisslich den Rest, so euch der Teutsche Kaiser zuethuen ist, durch dieselben zuschicken und sie allenthalben frei und sicher durchpassirn lassen. Hiemit Gott befohlen.

Datum im Schloss Illie, 9. Mai, Anno 1603.

Gabriel Bethlen.

Külczime: An Michel Chiokássi Obrist Leutenandt zue Jeneo.

(Egykorú fordítás. Hofkriegsarchiv, Wien. Wiener HKR. 1603 Mai 69. Expedit.)

¹ Ez épp 1603 május 7-én sikerült, három heti ellenállás után.

² Még ekkor ez hamis hír volt, mert Basta egész május 24-ig tartotta magát a Székely Mózes seregei által körülzárt Szamosújvárbán s csak akkor sikerült éjjel a várból átöltözködve elmenekülnie.

4.

Nándorfejérvár, 1603 szeptember 27.

Bethlen Gábor Czerah Mehemet vezirpasának.

Miután eddigelé megérthette, mily nagy romlott állapotba jutottak „az hatalmas császár hívsége mellett“ értesíti a lengyel vitézekről, a kik „hallván, hogy Isten az hatalmas császár jó szerencsével Székely Mojzes urunkat az országban behozta“ bejöttek mellettünk szolgálni, ám megkésve érkeztek, mert a harcra már nem jutottak el,¹ „az mikor az szerencsétlenség urunkon velünk egyetemben esött“; de azért hozzájuk csatlakoztak „s velük együtt „egynehány rendben megvítanak az ellenséggel, noha az ország az veszedelem miatt egy pénz fizetést nekik nem adhatott“ s mivel továbbra is velük akarnak maradni kéri, rendelkezézzék zsoldjukról.

(Kivonata a „Magyar Történelmi Tár“ 11. kötete 165. l.)

¹ A Brassó melletti csata, melyben Székely Mózes halálosan megsebesült.

5.

[Nándorfejérvár, 1604 augusztus eleje.]

Bethlen Gábor Bocskay Istvánnak.

Mivel neki gyermeksége óta igaz jó akaratját mutatta, készséggel, szeretettel szolgálta volna, „de az sok szerencsétlen változások és sok budosási nem engedték,“ hogy neki szolgálhasson. Most azonban, hogy „Isten Nagyságodnak szívét erre felindítván, hogy hazájának és megromlott nemzetségének szolgáljon“ iránta való jó akaratja folytán tovább szötte a vezérpasával Bocskay érdekében megkezdett tárgyalás fonálát s pontokba foglalta a szultántól való kívánságait és biztosítja, hogy nemsokára hitlevelet kap tőle a fejedelemségre. A fővezér a császár derekas hadával *tizednapra ideérkezik*¹ s bizonyos lehet benne, hogy Isten segítségével levén Erdélynek megszabadítását ez esztendőről semmiképpen el nem halasztják. Ezért ő is „szorgalmasan viseljen gondot immár elkezdett dolgaira,“ mert mellette lévő néhány száz magyar igaz jóakarója nem hagyják abban az ügyet, a mig a török követség kíséretében be nem vihetik kezébe a hitlevelet, botot és zászlót, hogy aztán Erdélyt felmentse s „az szegény megromlott országnak ez nagy inségből az hatalmas császár segítségével által való megszabadításában szolgáljon,“ a miért az Isten is megjutalmazza.

(Századok 1885. évf. 69–70. l.)

¹ Ez a kijelentés állapítja meg pontosabban e csonkán ránkmaradt levél keltét, melyet *Szilágyi Sándor* 1604 őszén írottak gondol, a mikor „a temesvári török had megveretvén, a bujdosók levelezése a császáriak kezébe esett,“ holott tartalma s amaz alábbi kifejezése, hogy „itt az mi kevesen vagyunk, úgy mint egynehány száz magyar igaz jóakarói“ világosan arra mutat, hogy Bethlen ezt a levelét közvetlenül azelőtt írta, hogy Szendrőből megindultak Erdély felé.

6.

Szerencs, 1605 márczius 18.

Bethlen Gábor sógorának, Károlyi Mihálynak.

Mivel eljegyzett mátkáját¹ még nem hozhatta haza és vele való esküvője így hát csak a közeledő április 24-ikén lehet meg, szeretettel kéri, hogy addig úgy a lakodalomról, mint mátkája illendő kiházásításáról becsülettel gondoskodjék.

(A Gróf Károlyi-család oklevéltára IV. k. 5—7. 1.)

¹ Károlyi Zsuzsánna.

7.

Kereki, 1605 április 7.

Bethlen Gábor sógorának, Károlyi Mihálynak.

Minthogy lakodalma ügyében irt előbbi levelére válaszát nem kapta két meghitt emberét küldi s kéri, hogy viseljen oly gondot az ő atyjafia kiházásítására, hogy azért neki szeretettel szolgálhasson jövőendőben.

(Károlyi-oklevéltár IV. k. 7—8. 1.)

8.

Kereki, 1605 április 7.

Bethlen Gábor özv. Károlyi Mihályné—Perényi Zsuzsánnának.

Hivatkozva Károlyi Mihálynak irt levelére szeretettel kéri, legyen neki is gondja mátkája kiházásítására, „hogy semmiből semmi fogyatkozás ne essék,“ hogy gondosságáért szeretettel szolgálhasson neki jövőendőben s ha mivel az ő atyjafiának tartozik, azokat készíttesse el és legyen olyan marha, hogy ne kelljen majd akkor visszahánytani.¹

(Károlyi-oklevéltár IV. k. 8—9. 1.)

¹ Bethlen levelének e követelődző hangja meglepő, de valamelyes alapja volt s a dologba az vet világosságot, hogy egyik megbizottja, losonczy Bánffy Péter április 12-én ura nevében 500 magyar forintot vett át Károlyi Mihálytól a lakodalom-szerzés megváltásául, a mivel Károlyi Zsuzsánna asszonynak tartoztak.

9.

Vajdahunyad, 1605 május 10.

Bethlen Gábor sógorának, Károlyi Mihálynak.

Elnézését kéri, hogy menyegzőjének kitüzött napjára el nem mehetett, de egyfelől két egész hélig olyan beteg volt, hogy azt sem tudta néha, ha a világon van-e vagy hol? Másfelől a fejedelem egy várnak meghódol-tatását bizta rá, a mi még a tegnapi napig sem ért véget. De ne busuljon, ő már nem tartozik a menyegző celebráltatásával s megtalálja ő mátkáját anélkül is; ő arra különben is kapott költséget a fejedelemtől is, ottlévő megbizottja Becz György pedig abkól költ, nem a magáéból.¹

(Károlyi-oklevéltár IV. k. 11—12. 1.)

¹ Károlyi Zsuzsánna a maga részéről is reversalist adott Károlyi Mihálynak a kiházásítására kapott 500 magyar forintról Szatmáron, a hol esküvőjének lennie kellett. Ebben azt is felsorolja, a mivel neki még tartoznak, de e-miatt még később is sokat kellett sürgetnie; így Vajdahunyadról 1605 október 23-án is, a mikor urának, Bethlen Gábornak a fejedelem után ki kellett mennie.

10.

Vajdahunyad, 1605 május 26.

Bethlen Gábor vadászi Rákóczy Lajos lippai főkapitánynak.

Hadi híreit köszöni s hasonlókkel viszonozza. Gyulafi¹ nagyon várja s a mint Rákóczy² választ megkapja felmegy melléje, mivel az elébbeni szégyenvallást elakarják magokról vetni.

(Erdélyi országgyűlési emlékek V. k. 383—384. l.)

¹ László.

² Lajos, hajduvezér.

11.

Vásárosnamény, 1606 januárius 18.

Bethlen Gábor sógorának, Károlyi Mihálynak.

Már Kassáról jelezte, hogy Károlyba megy, hogy ott átvegye a mi felesége holmijából még nála maradt. Azért ismételten kéri, jöjjön oda s vessenek véget ennek a dolognak, mert akár adja ki, akár nem, ő maga többé soha érette nem jön, mivel nincs reá érkezése s most is siet Erdélybe, a honnan sok ideje, hogy kijött.

(Károlyi-oklevéltár IV. k. 50—51. l.)

12.

Vajdahunyad, 1606 május 5.

Bethlen Gábor sógorának, Károlyi Mihálynak.

Miként Károlyban megbeszélték ime maga személyében küldi ki feleségét¹ és szeretettel kéri, hogy mostan immár vessen véget minden dologban és szeretettel szolgálhasson úgy neki, mint anyjának.

(Károlyi-oklevéltár IV. k. 21. l.)

¹ Károlyi Zsuzsánna nagybátyjával, Károlyi Mihályval úglátszik már Kolozs-vártt találkozott, legalább május 8-án egyezett meg vele a kolozsmostori konventben a nála őrizetben maradt és annyiszor eredménytelenül követelt ingóságai dolgában, a miről őt hivatalosan most reversalisban nyugtatja meg.

13.

Szentjob, 1606 június 15.

Bethlen Gábor sógorának, Károlyi Mihálynak.

Bosszús szavakkal tesz szemrehányást neki, hogy ámbár megállapodásuk szerint feleségét egész Kassáig felküldte, nemcsak nem adta ki részét, „sőt bosszuszókkal illette,“ a mit nem érdemeltek meg. Ezért inti, hogy ha péntekig nem küldi Piskótra a lábasmaruhát és pénzt, a mivel feleségének tartozik, magának tulajdonítsa, a mi belőle következik, mert minden úton módon megkeresi azt, a mi őt illeti.

(Károlyi-oklevéltár IV. k. 24—25. l.)

14.

Nagykároly, 1606 július 26.

Bethlen Gábor sógorának, Károlyi Mihálynak.

Kijelenti, hogy a minemű lábasmaruhával feleségének tartozott, azt ő neki most jó végezesükből való jó akaratja szerint megadta.

(Károlyi-oklevéltár IV. k. 28. l.)

15.

Medgyes, 1608 februárus 10.

Bethlen Gábor Rhédey Ferencz váradi főkapitánynak.

Levelére válaszolva értesíti, hogy Báthory Gábor fejedelem hívására Ecsedre kellett mennie s mikor ott minden dolgot becsülettel elvégezett, majd onnan is tudósítani fogja, mihez kellessék magukat tartani.

(Szilágyi Sándor: Báthory Gábor fejedelem története 293—294. l.)

16.

Déva, 1609 április 22.

Bethlen Gábor visszaadja Kőszeghi Bálintnak elkobzott nemesi levelét.

Nos Gabriel Bethlen de Iktár etc. Serenissimi principis domini, domini Gabriélis Dei gratia principis Transsylvaniae, partium regni Hungariae domini et Siculorum comitis etc. consiliarius, aulicaeque militiae Suae Serenitatis generalis capitaneus, nec non comes comitatus Hunyadiensis etc. Damus pro memoria. Noha Déván lakozó Keőszeghi Bálintot bizonyos okokért szabadságából kivöttük és az paraszti szolgálat s jobbagyság alá vetettük volt, de mindazáltal bizonyos fő nemes uraimnak törekedésekre térvén jó akaratunkból reánk vevén, feleségünk és gyermekink, vagy atyánkfiai terheket, mind magát Keőszeghi Bálintot, feleségét és fiú s leányág maradékit személyekben és örökségekben szabadságban és igaz nemességben mind örökké megtartjuk s másokkal is, az kikkel illik, meg akarjuk tartatni és oltalmazni, ujjolan nobilitálván nemes leveleinek continentiái szerint.¹ Mely dolognak nagyobb erősségére és bizonságára adtuk ez mi tulajdon pecsétünk és kezünk írásával megerősített levelünket meghihatatlanul.²

Datum in oppido nostro Déva, vigesimasecunda die mensis Aprilis, Anno Domini Millesimo sexcentesimo nono.

Gabriel Bethlen.

Hátlapján: Anno Domini 1609 die 14. Maii in possessione Bácsii coram universitate nobilium comitatus Hunyadiensis perlectae et publicatae sunt hae praesentes litterae nullo prorsus contradictore apparente.

Stephanus Fenessy de Déva
suprafati comitatus Hunyadiensis iuratus notarius.

(Átírt, Bethlen Gábor 1618 november 1-én kelt pergamen-levelében; Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára. Czimeres levelek gyűjteménye.)

¹ Ezt a nemeslevelet Rákóczy Zsigmond fejedelemtől nyerte volt Gyulafehérvárt, 1607 szeptember 28-ikán.

² Hogy a fejedelmen kívül más is nemesítsen, természetesen képtelenség; de megesett, hogy — kivált várurak — elvették egyik-másik híviük nemeslevelét, melyet aztán haragjuk multával a hatalmaskodó főúr vissza is adott. Ilyennek tekinthető ez az eset is.

17.

Nagyvárad, 1609 november 2.

Bethlen Gábor lesneki Dobray Péter hunyadmegyei alispánnak.¹

Mivel indulóban van kéri, hogy viseljen gondot jószágaira és házaira s a megbeszélt tatarozást, kapujavitást és egyéb munkát lehetőleg végeztesse el, a míg hazajut. A várban is a mit újíthat ne mulassza el „s az nagy palotát szépen padimentomozza ki, téglát is hozattasson Szebenből,“ a hol „két forintot adják ezerit“ s a mellett az ispánoknak is mondja meg, hogy a fejedelem „három esztendeig való immunitást adott“ neki, hogy minden jószága „immunis legyen az ő felségének való adózástól“ s így őt fizetségért ne zavarják.²

(Századok 1885. évf. 71—72. l.)

¹ Ez Bethlen intézője (bonorum praefectusa) volt.

² E levél keltét viseli Bethlen Gábornak az a nyugtája is, melyet Rhédey Ferencnek a tőle kapott 1500 forintról adott. (Eredeti. Magyar Nemzeti Múzeum Rhédey-levéltára.)

18.

Kolozsvár, 1610 április 12.

Bethlen Gábor nyugtája 150 forintról.

Anno 1610. 12. die Aprilis. Borsi István hozott pénzt flor. másfél-százat, melyet Hadnagy András uram küldött nekem.

Datum in Colosuár, 12. Aprilis 1610.

G. Bethlen mpr.

(Sajátkezű. Erdélyi Nemzeti Múzeum Henter-levéltára.)

19.

Gyulafehérvár, 1610 május 13.

Bethlen Gábor Hadnagy András csiki vicekapitánynak.

Isten minden jót adjon Kegyelmednek. Az mint itt Fejérvárat látemben is Kegyelmednek meghadtam volt, hogy Christoph János uramnak, brassai gazdámnak az szekér csináltatásért való adósságomért vasat adjon, a' mivel adósa maradtam ő Kegyelmének, Mikó Ferencz, a' mennyi forintot ir Kegyelmednek, hogy adósa maradtam a' mint a' vas jár Brassóban megvetvén hány mását teszen, annyi mása vasat küldjön mindjárt Kegyelmed Brassóban Christoph János uramnak. Ebben Kegyelmed egyebet ne cselekedjék. Isten Kegyelmedet tartsa meg.

Ex Fejérvár, 13. Maii 1610.

Benevolus

G. Bethlen mpr.

Külczime: Egregio domino Andreae Hadnagy vicecapitaneo Csiki-ensi etc. Nobis honorando.¹

(Sajátkezű. Erdélyi Nemzeti Múzeum Henter-levéltára.)

¹ Ezen és ez évből való többi levelein Bethlennek azt a pecsétjét találjuk, melyet — mint ismeretlent — kétszeres nagyításban a 312. lapon mutatunk be.

20.

Kolozsvár, 1610 július 6.

Bethlen Gábor Hadnagy András csiki vicekapitánynak.

Egregie domine nobis honorande. S[alutem] et benevolam commendationem etc.

Akarám Kegyelmednek értésére adnom, hogy Isten akaratjából mi is ő Felségével megérkeztünk, azért a' minemű adósságim nekem ott benn vadnak, mind Kászomban, Csikban, Gyirgyóban, ha mit eddig Kegyelmed abban fel nem szedett volna is, felszedje minden késedelem nélkül és nekem mindjárt bizonyos meghitt emberi által Kegyelmed kiküldje, de szakadozva az pénzt ne küldd uram, hanem mind felszedjed, és mikor felszedheted mindenestől eczersmind küldje ki Kegyelmed. Gyirgyóra jöjjenek és ott is az mi pénz leszen Nagy Mihálnál, az lovas hadnagnál, az gyalog hadnagnál mindeneket fel igazítsanak és onnet is az pénzzel bizonyos meghitt ember jöjjön kettő. Hogy pedig minden ott benn való adósságimat jobban Kegyelmed fel tudjon igazítani, a' mi eszemben jutott benne, mindeneket jedzésben küldtem Kegyelmednek.¹ Ezekre Kegyelmed viseljen szorgalmatos gondot, felette kérem Kegyelmedet. Az háornak minden állapotja felől is írjon Kegyelmed, mint és micsoda állapotban vagyon s mennyi mása vas vagyon eddig benn s mennyi fűrész deszkát nyerhetnék eddig rajta. Istenért kérem Kegyelmedet, ho[gy az] hámor vaskő és szeg miatt meg ne [fo]gyatkozzék. Nekem Kegyelmed mindekről írjon. Moldvában negyed fű tulkot min vehetnék, annak is mennyi [ára] elvégezze és írja meg és ha mostan hal-e meg Moldvában az barom, vagy nem. Isten Kegyelmedet tartsa meg.

Datum ex Colosuar, 6. die Julii 1610.

Benevolus

G. Bethlen mpr.

Az solymokat Kegyelmed mind Csikból, Gyirgyóból, Kászomból valahol mi leszen igen jó gondviselés alatt indítsa ki, egy bizonyos meghitt embert hagyjon az solymászok előtt, kinek meghagyjad uram, hogy én hozzám hozzák vagy Fejérváratt lennék, vagy Déván, meg ne hagyják éhezni őket. Jól tartsák az úton, erre Kegyelmednek mindjárt gondja első legyen.²

Külczime: Egregio domino Andreae Hadnagy vicecapitaneo Csikiensi etc. Nobis honorando.

(Sajátkezű, Erdélyi Nemzeti Múzeum Henter-levéltára.)

Memoriale.

Kászomban háromszáz forint. Ugyan ott az latroknál a' mi arany ezüst mű volt és pénz, azt is kiküldje Kegyelmed. Gyergyóban, Csikban az lovas ki ide ki volt minden lovasra három forint, gyalogra két forint. Lovas volt 80, gyalog volt 150. Kegyelmed ezeknek fizetésekre küldött flor. 176, restál ebből hátra flor. 364.

Az el irogatott székeleyek ki mit ígirt volt, azt Kegyelmed jól tudja, hadtuk Kegyelmedre azt, mennyi leszen és azt is, hogy mindjárt kiküldje Kegyelmed.

Az gyűlésre rendelt költségemet flor. 60. Kegyelmed azt is felszedvén, kiküldje.

Az ember is, ki 40 forintot ígirt némi nemű cselekedetiért, Kegyelmed azt is kiküldje.

Az négy pénzes ajándékból is, a' mi hátra vagyon, Kegyelmed kiküldje.

Barta István legény kezében adtam volt három latrot, kinek egyikét gondviseletlenségek miatt elszalasztottak, az ki nemes ember volt, én igen sokat búsultam és búsolok is miatta most is, az dija száz forintot teszen, Kegyelmed az díjat azokon felszedje, tudhatja Barta István, kire bizta volt, ha szinte száz forintot nem adhatnának is, hatvan forinton engedje meg Kegyelmed díját nekik, de különben nem, azt pedig felszedvén mindjárt az többivel együtt kiküldje hozzám Dévára. Az pénzt pedig külön-külön csomókban, az mint ki mivel tartozik, kötözze és registom szerint írva küldje én nekem. Az törvények immár megindúlhatnak, mert Istennek hála csendességünk vagyon.

¹ E levél végén egész terjedelmében közöljük.

² Ez az érdekes üzenet ugyan külön keltezetlen czédulán fordul elő, de mivel nem történeti eseményről szól — s így bárhová talál — ideiktattuk.

21.

Görgényszentimre, 1610 augusztus 6.

Bethlen Gábor nyugtája hivatalos pénzről.

Anno 1610 die sexta Augusti. Hadnagy András uram csiki kászoni vicecapitány kászoni pénzt hozott be flor. háromszáz. Az csikiakon hadi birságpénzt flor. kétszáz. Az gyalogok hópénzében flor. száztizenkettőfelet. Az szék adta pénzt flor. hatvant. Azonkiül vám és birságpénzt flor. hatvant. Valami tolvajok pénzét flor. huszonhatot és kilencz tallért.

Ezeokról én ő Kegyelmét quietálok. Négy pénzes ajándékból is flor. hatot s den. 77 hozott.

Actum in Szent-Imreh, die et anno supra notato.

G. Bethlen mpr.

(Sajátkezű. Erdélyi Nemzeti Múzeum Henter-levéltára.)

22.

Déva, 1611 július 19.

Bethlen Gábor Rhédey Ferencz váradi főkapitánynak.

Az ország állapotáról s a portáról vett hirekről értesíti, abban a fel-fogásban, hogy ő nem mindent hallhatott voltaképpen és megjelenti a fejedelemnek azt az elhatározását is, hogy ha a magyarországiak vele alkudni akarnak, hajlandó reá, de ha azt kívánák, hogy fejedelemségéről mondjon le, azt fegyverrel is mind halálig kész megoltalmazni, nemcsak pénzen szerzett haddal, hanem a török támogatásával is. Ebből nagy veszedelem származhat s azért kéri, tegyen ő is valamit ellene. „Ne veszessük el uram az hazát, mert ha ezt elvesztjük, mi mást nehezen avagy nem is találunk,

Törődött és sokat búdosott emberek vagyunk, én Törökországra soha többször nem megyek, inkább akarok meghalnom hazámban! A magyarországi urak pedig hagyjanak békét Erdélynek s ne kapdossanak rajta, mert ha I. Ferdinánd nem tudta megtartani a törökkel szemben ezek a mostaniak még kevésbé fogják. Inkább békéljenek meg az erdélyi urakkal és nyugodjanak bele, hogy Erdélynek választott fejedelme van, mert többet használnak azzal mind németre s mind törökre nézve! Ő maga egyébkint több mint kétszázadmagával várja az eseményeket s ha fel kellene vonulniok esztendőre való elesége bőven van.

(Történelmi Tár 1899. évf. 712—714. l.)

23.

Déva, 1611 július 21.

Bethlen Gábor Rhédey Ferencz váradi főkapitánynak.

Levelére válaszolva értesíti, hogy atyjafiával együtt türethető egészségben van, miután a futó harczról nem kevés kárral hazajött. De egyébkint elég felháborodott állapotban vannak a sok ellenség közt s ha a fejedelem jó akaróját nem akarják venni a magyarországbeli urak, bizony Erdély elromol s utána Magyarország is elvesz, mert soha a török Erdélyt nem engedi senkinek: magáért, nem éröttünk. Ezért bizony jobb volna a fejedelemmel egyezkedni, de ha fejedelemségétül akarják megfosztani, bizony ő is mindent megpróbál magáért. Ha mi újabb híre lenne, kéri, közölje vele, mert se magának, sem szolgálóinak nincsenek lovai: mind elvesztek a csatában.

(Erdélyország történetei tára II. k. 186—191. l.)*

* Kiadása, olvasása pontatlan és sok helyen hibás.

24.

Nagyekemező, 1611 szeptember 13.

Bethlen Gábor Achmed basa fővezérnek.

Értesíti a brassói csatáról¹ s onnan tovább menvén a fejedelem, arról, hogy miután Szeben alól hármasságát Báthory Gábor tulajdon csak maga hadaival elűzte s azóta is kergeti erősen hiszi, hogy két-három nap alatt hálójukba keríthetik őket. Ebből a vezérbasa megláthatja az erdélyieknek a szultán iránt való hűségét, a miről másként is megfogják² nem sokára bizonyítani. De mivel a betegséget és szegénységet senki nem tagadhatja s a fenforgó zenebonás állapotok miatt való sok költsége folytán igen megszorult, kéri, méltóztassék a Hatalmas császár által neki rendelt fizetését megküldeni, mert a miye volt, azt a mostani hadakozás alkalmával a szultán szerencséje mellett elköltötte, mert noha a portán ő hatalmassággal szeme előtt nem szolgálhat, de biztosíthatja, hogy itt is minden szükséges alkalmatossággal kész szolgálója s lesz is, a mig él.²

(Hon és Külföld 1842. évf. 109—110. l. és Rozsnyay Dávid történeti maradványai 61—63. l.)

¹ Ez július 11-én volt.

² E levél helyes keltét Szilágyi Sándor állapította meg „Báthory Gabor fejedelem története“ cz. műve 156. l.

25.

Ecsed, 1612 januárius 21.

Bethlen Gábor Perényi Gábor ugocsamegyei főispánnak.

Magnifice domine frater observandissime.

Salutem et servitii mei commendatione praemissa.

Az Kegyelmed leveléből értém mit írjon Kegyelmed nekem az jószág-
nak ő Felségétől vizsaszerezése felől, melyre hogy sok szóval ne resol
valjam magamat, emlékezhetik Kegyelmed rea, hogy én ez előtt valamiben
tudtam, mind ő Felsege előtt s mind egyebött, Kegyelmednek szeretette
kedveskedtem, mely csak az ő Felsege Kegyelmednek adott két faluról is
megtetszik, holott én azokat is Kegyelmednek ő Felségétől hire nélkül
szerzettem volt, melyek mostan is tudom bizonyosan Kegyelmedé volná-
nak, sőt annál több is, ha Kegyelmed ő Felségét sok mód nélkül való
és illetlen cselekedetivel nem irritálván magához, meg nem kedvetlenítette
volna; mely dolgoknak megírásával mostan az eödeőt nem mulathatom,
occsióm sincs rea, tudom Kegyelmed azokat ekkeddig is meghallhatta s
rövid nap ugyan heőszeöm meg fogja érteni ő Felsege Kegyelmedre
minemő okokból haragszik, mely ő Felsege haragja méltán is lehet bizony,
ha ugy vadnak az dolgok, az mint ő Felségének bizonyosan referálták.
Hogy penig Kegyelmednek én mostan ő Felségénél könyörgésem által
nem hogy jószágának vizsaszerezésében használhatnék, de csak arra sem
esmerem elégségemet, hogy Kegyelmeddel csak szemben lenne is, ha
Kegyelmed kívánja is, mert Kegyelmed igen mesze esett az ő Felsege
kegyelmességéből. Ha miben tudnék Kegyelmednek mostan is szeretettel
szolgálnék, de ebben ugyan nem tudok Kegyelmednek semmit szolgálnom,
sőt én erre intem Kegyelmedet, hogy ennek az ő Felsege haragjának eleit
vegye és orvosságot keressen ellene egyebek által való intercessiókkal; lám
Palatinus uram, bátyja Kegyelmednek, ha miben vétkét ismeri Kegyelmed,
én azt mondom tempestive perveniálja Kegyelmed, mert bizony meg fog
ártani. Nekem is Kegyelmed parancsoljon, örömet szolgálók Kegyelmed-
nek, ha miből illik. In reliquo M. Do. V^{ram} feliciter valere cupio.

Datum ex Eczied, die 21. Januarii. Anno 1612.

Magnificae Do. V^{rae} servitor frater benevolus

G. Bethlen.

Külczímes lapja hiányzik.

(Egykorú másolat.¹ Staatsarchiv, Wien. Hungarica.)

¹ E levél másolatát dr. Szekfü Gyula szíves barátságának köszönhetem.

26.

Lippa, 1612 június 18.

Bethlen Gábor útasítása Vajda István lippai főkapitány részére.

1. Tiltson el mindenkit a török birodalomban való faluknak hódol-
tatásától, mert a kít rajta kapnak, feje esik el érette. 2. A falvak dézmáját
a fejedelem részére szedesse fel. 3. Minden gonosz hirt idejében meg-
jelentsen, a várat pedig a városi rend éléséből megtakarja. 4. Az engedet-
leneket megfogassa és törvény szerint megbüntesse.

(Török-magyarkori állam-okmánytár I. 107.)

27.

Déva, 1612 szeptember 8.

Bethlen Gábor Mehemeth agának.

Tekintetes és Nagyságos Úr, neköm kedves atyámfia. Isten Nagyságodat éltesse és napjait sokasítván szerencsésítse.

Az Nagyságod levelét meghozá énnököm az én emböröm, melyből mindönöket bőségesen megértöttem; rövid irás által azért Nagyságodnak ezt akarám értésére adnom, hogy én valami t ezelőtt való levelemben Nagyságodnak megírtam és izenten, én mindönökben ahoz tartom magamot, várok csak Nagyságodtól, az mint megírtam az az dolog semmiképpen az hatalmas győzhetetlen császár segítsége nekiül nem löhet és véghöz nem möhet; oka ez, hogy soha az ország népe addig föl nem mer támadni magátul, azt gondolván, hogy ha ő föltámad és senki meg nem segíti, markában szakad; más oka ez, hogy ha gyüleközni kezdünk, egy-czörsmind együvé nem mehötünk, mert az ország, tudja Nagyságod, hosszú és szélös; mihezt az fejedelmnek hire leszön ebben, mindjárt azokra küld, a hol gyüleközni kezdünk, ha azokat levághatja, mindjárt megremül az többi, hanem ez dologhoz ez kívántatik, hogy mindjárt jöjjön Tömösvárhoz négy avagy öt ezör török, az kik indulhassanak ide be; mihezt azok ide jönek, mindjárt én az ország népét fölveszöm és Fejérvárhoz szállunk; ott Isten segítségéből ez dolgot véghöz vihetjük, attül semmit félnünk nem köll, hogy az országban ellenségünk legyön. Az hajduság penig mind el mönt Brassótul haza, könnyen jutnánk ehez az dologhoz, elhigyje Nagyságod, csak hogy igön hamar köllene, mert mostan Magyarországbán sincsen semmi had fönn. Az palatinus¹ is mostan adja egy leányát haza Erdödy Christophnak,² engöm is hivat az lakodalomban, de énnököm nagyubb gondom vagyön annál. Az budai vezér ő Nagysága³ biztatja az fejedelmöt, Magyar Ogli is biztatja, bizony nem jó, mert az ország affélétül elremül és kétségben esnék az császár kegyelmességében. Nagyságtok viseljön erre gondot és ő Nagyságának, az vezérnek írja meg, serkenjön föl, ne hidjön az szép szónak, mert bizony megcsalja az szép szó ő Nagyságát. És ha Erdély némötté leszön, lássa osztán ő Nagysága mit cselekdik. Én némötté bizony soha nem leszök, ha elkerülhetöm. Nem akarok én az hatalmas császár czipójáról elfeledköznen. Ha peniglen ebben mód nincsen, hogy Tömösvár felöl had nem jöhetne, Nagyságod írja meg igazán, ne vesszön el engömet. Az dologban én más módot is talállok, mert mostan engömet akar Brassó alá az fejedelm küldeni; ha ebben mód nincsen, hogy had innet nem jöhet, én oda megyök Brassó alá, ott leszök, az brassaiakkal szömben leszök. Nagyságod is mönjön Havasalföldében, indítsd meg az havasali, moldovai vajdákat Magyar Oglival együtt; csak akarmi kevés haddal: én is itt szép haddal várlak

uram. Az Istenért kérlek, neköm irasson igazán Nagyságod, mihöz tartsam magamat, mert ha innet söm lehet had, Brassó felől sem lehet, Nagyságod sem möhet oda, én sem megyök Brassóhoz fejemet elveszteni, hanem az mint megirtam azelőtt is, én az hatalmas császárhoz megyök. Az portára sem akar ez senkit küldeni, csak szóval tart minket is, az mint aránzom. Nagyságod énnékem mostan mindön dologról igaz választ irasson. Hagyjatok békét az bucsujárásnak, hanem fogjatok az dologhoz igazán; engömet Nagyságod szóval ne tartson. Az pasával ő Nagyságával mindönökről beszéljön Nagyságod és énnéköm hamar választ adjatok.

Szegény Némöthi Gergölt meglítték, megholt;⁴ igön siratja az fejedelöm. Géczi András is Moldovában mönt Ali pasához, hogy ha löhetne, elindítaná őket. Nagyságotok az havasali vajdának⁵ semmit ne higyjön,⁶ mert mindön hirrel ő tartja az fejedelmöt: bizony bánom, hogy az én levelemnek mását Havasalföldén által küldték Brassóban, mert az vajda, ha megérti, mindjárt értésére adja az fejedelömmnek. Arról is írjon Nagyságod énnéköm, kitül küldtétök el az levelet és kinek hadtátok, hogy kezében adják. Az vajdának adták-e értésére?

Bizonyoson irhatom Nagyságodnak, hogy valami fizetött hada vagyok az fejedelömmnek, mind el akarnak menni, összeveesküdtek, hogy ha meg nem adja soldjokat, mind el mönnek. Pénze pengig ennek nincsen, az főkomornikot tegnap én hozzám küldte vala, én tülem kéretött valami pénzt kölcsön. Szászvárust adta neköm zálogban minden tartományával: én küldtem egynehány ezör forintot neki, hogy inkább én hozzám ne kétölködjék,⁶ de azzal bizony csak fél hó pénzt sem adhat, mert ezör lovassa és ezör gyalogja vagyok fizetött; annál több hada nincs, annak is ezör embere Brassónál vagyok, két hónapi solddal tartozik pengig. Azt is hallém pengig mostan, hogy Brassóban kétszáz lovas katona ment volna be. Én nem tudom, mit alusztok? Mert bizony mostan vagyok minden dologban módunk. Én mindjárt Nagyságotól választ várok. Az pasának ő Nagyságának semmiről nem irtam, hanem Nagyságod mindönöket ő Nagyságának adjon eleiben.

Im irtam más levelet is Nagyságodnak, arra külön tégy választ, hogy fölküldjem az fejedelömmnek. Igön jól esött, hogy most is küldtél volt, mert fölküldtem neki. Kéröm igön, hogy az portára követeket küldjön, sőt barátimat is hozzája küldtem, hogy magoktól szóljanak neki, hogy engömet küldjön. Nagyságod mostan írja meg, hogy immár tovább nem várakozol; eljártok az dologban, ha az követök el nem indulnak.

Ezt is akarám Nagyságodnak értésére adni, hogy az mi követink ez jövő keddön két hete leszön,⁷ hogy Budára jutottanak; egy levelet irnak az fejedelömmnek, melyben ezt írják, hogy senkitül ne féljön, mert sohul semmi had nincsen. Az vezér igön biztatja az fejedelmöt, hogy ő megszorzi dolgát. Ezt is írják, hogy azt hallották az szolnoki béktül, hogy

az vezér Nagyságodra igön haragszik; oka ez, Nagyságod az budai pasaságot kérte volna meg császártul; azt mondta, hogy Nagyságodat miholt Budára hihatja, mindjára megfojtatja. Nagyságodnak legyön gondja magára is: bizony bánnám, ha Mehemeth aga elesnék. Lássa az vezér, ha szép szónak hiszön, bizony megcsalják; ha pedig azt akarja ő Nagysága, hogy Erdély némötte legyön, ám lássa ő Nagysága. Nagyságtok pedig, ha én hozzám kétölködik, hogy én meg akarnálak csalni, csak legyön hadatok Tömösvárnál, miholt az tábor ott leszön, mindjára oda megyök én köz-zétök.⁸ Ha különben el nem mertök indulni, hiszöm, én velem elindulhattok bizvást. Isten tartsa meg Nagyságodat jó egészségsben.

Irtam Déván ma szombaton estvefelé szeptemberben nyolczadik napján.
Anno 1612.

Nagyságodnak szeretettel való igaz atyjafia

Bethlen Gábor.

Külczime: Az hatalmas gyözhetetlen császár kedves szolgáljának és kapucsi pasájának, az Nagyságos Mehemeth agának adassék ez levelem.

(Egykorú másolat. Staatsarchiv, Wien. Hungarica.)

¹ Thurzó György.

² Bora, Erdödy Kristófné.

³ Vezér Terjaki Haszán pasa.

⁴ A botfalvi kastély ostromában sebesült meg 1612 augusztus 23-án és miután szeptember 4-én meghalt Dersen, 12-én temették el Benedekiben. (Történelmi Tár 1880. évf. 793. I. és Segesvári Bálint krónikája, id. h. 180. I.)

⁵ Radu Serbán vajda.

⁶ Ezt a dolgot hű embere, Mikó Ferencz is megerősíti, feljegyezvén azt is, hogy 3000 forintot adott a fejedelemnek; Mikó históriája 228. I.

⁷ Vagyis augusztus 28-án.

⁸ Mivel itthon különben nem érezte magát bátorságban, e sorai írása után ötödnapra ki is ment, a miről az alábbi egykorú följegyzésünk van: Anno 1612. die 13. mensis Septembris Gabriel Bethlen ex oppido Déva cum aliquot servitoribus suis ad Turcas se contulit. (Történelmi Tár 1880. évf. 793. I.)

28.

Buda, 1612 október 13.

Bethlen Gábor Thurzó György nádornak.

Mivel úgy tudja értésére esett eddig az ő szolgálta urának¹ felőle való istentelen szándéka miatt hazájából hogy ki kelle bujdosnia, szükségesnek itéli írnia az ő ártatlanságáról, tudván felőle való sok gyalázatos hír költését. Báthoryt őt esztendő forgásiban nem keveset szolgálta, noha bizonyon értette egynéhányszor felőle való deliberatióját életének elfogyatása felől. Reá a fejedelem különben intelmei miatt nehezelt. Így elsőben mikor Szebent az százságtól hiti ellen elvevé rimánkodott neki, hogy ne tegye s megjövendőlte minden rajta megesett veszedelmét. Arra is intette szép szókkal, hogy Havasalföldre ne menne, de midőn meggyözdését a tanácsban is kinyilatkoztatta besugták neki, a miért megakarta öletni. Másodizben Szebenben akarta megöletni Radul vajda betörése miatt. Az elmúlt karácsony estin is Váradon szállására jöven részegen, felesége ajtájára

mene, rugdosván az ajtót s kardot rántott reá (Bethlenre) hogy ő nem tánczolhat.² A tavaszkor Szebenben tartott országgyűléskor is, megrésze-gölése után minden ok nélkül belé vezett, meztelen kardot rántott reá, melyet ha Némethy Gergely kezében meg nem fog vala levágja. Igaz ugyan, hogy az subditus urának csak addig kötöles az hivségre, a míg vallásában, böcsöletiben és szabadságában meg nem sérti, de ő mégis türt, noha bizony igen keserves szívvel és bús elmével; látván az nyomorult országnak annélkül is sok veszedelmét csendesesen türt és Istentül s az üdőtül akart várni. De most, hogy megértették a szultánnak ellene való nagy haragját, noha magában elvégezte volt, hogy soha semmiről immár meg nem inti, ha felfordét is mindeneket, az egész ország kivánságára s a rendek kérésére az közönséges jóra nézve bement eleibe és igyekezett rábeszélni, hogy békéljen meg a szultánnal s az országban égő szeneket megoldsa s békét teremtsen. De ő intését nemhogy jó néven nem vette, de mihelt tőle kijött az körülötte lévő inasinak mindjárt elpanaszolta, mire intette őt s azt mondta: *De meglátja esze lelke-áruló, hogy bizony Kornis Boldisár tánczára vonszom rövidnap;³ nem várom, hogy eláruljon.* Ilyen kijelentését értvén, Bethlen magára igen vigyázott s noha életét Isten segítségéből hazájában esztendeig s tovább is megoltalmazhatta volna, ismerve istentelen természetét és törvénytelenégeit jobbnak ítélte kijönni ide a budai pasához és szegény hazánk elveszett szabadságit a szultán segítségével, vezérléséből felállatni.⁴ Tudja, eleget beszélnek felőle némely csacsogó nyelvek, de az uristen ugy segítse meg, hogy maga állapotjának öregbitéséért ide nem jött, hanem csak abban igyekezik, hogy az uristen ez istentelen fejedelem alól felszabadétsen és hazánkknak miatta elrontatott szabadsági helire állattassanak. Annak okáért kéri a nádort, szánja meg ő is szegény hazánkot s ha az immár Báthory miatt szintén semmié leszén s ha segítséget kérne ne adjon neki, hadd menekedhessünk meg tőle s a rendek hozzájárulásával oly jó erkölcsű keresztyén, megtért elméjü és józan íletü urat választhassanak fejedelmül, a ki a nagy fejedelmeknek is kedvét keresi s a szomszéd országokkal is békében él, országát meg csendességgel gubernálja.

Miután a szultán elhatározta, hogy tovább Báthoryt az országban nem szenvedí, az országnak régi szabadságit helin hagyta, hogy pedig az ország félelem nélkül összegyűlhessen a fejedelemválasztásra igen szép segítséget rendelt melléje, melylyel Isten segítségéből szintén indulni akar.

Ezeket azért írta meg neki őszintén, mert igaz jó akaratját kívánják, semmi egyebet, melyet, hogy ne a tirannushoz, hanem az szegény hazához mutasson, bizodalommal kéri. Ha pedig valamit nem jól irt volna meg, ne egyébnek, hanem az ő diáktalanságának tulajdonítsa, mert deákja igen beteg lévén magának kellették írnia.

P. S. Erdélnek jóllehet noha előbbeni állapotjához képest sok fogyatkozási vannak, mindazáltal egy istenfélő keresztyén fejedelmet eltarthat, csak lehessen tökéletes békessége. Erdélyben kik legyenek s kik ne, Nagyságod jól tudja és érti; summája: az ember igen szük... Ha az uristen jó szerencsével hazámba viszen s igyekezetünkben elől bocsát... valami én rajtam áll benne Nagyságod én bennem meg nem fogyatkozik, mert bizony magamnak az felső polczot nem kívántam soha, mert tudom, hogy nem nekem való. Nagyságod felőlem semmit ne kételkedjék. Noha pedig Forgách Zsigmond őt kárhoztatta, Isten látja szívét, hogy ő minden szóznak

igaz volt, de hogy ő Kegyelme mind magát s mind sokat az országbeli főrendek közül törbe ejtett arról nem tehetett, mert magát is az alkalmatlansághoz kellett rendelnie, mivel időnap előtt nem akart bolondul veszni.

(Erdélyi országgyűlési emlékek VI. k. 248—251. l.)

¹ Báthory Gábor fejedelem.

² Ennek hirtelensége szétment Erdélyben és érdekes, hogy Bethlennek a fejedelmétől való elpártolása főkéül az egykoru *Sutoris* Pál brassai krónikás is ezt mondja s azt ekként adja elő: Indem fiel Bethlen Gábor vom Gábor ab, welcher sein vornehmster Rat war, dessenwegen, weil er mit seinem Weib Unzucht hatte getrieben, und wurde sein abgesagter Feind. (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó IV. k. 33. l.)

³ Ezt t. i. 1610 nyarán ölette meg Báthory Gábor.

⁴ Jellemző, hogy dévai kastélya s a vár védelmét Bethlen távozásával felesége, Károlyi Zsuzsánna váltotta magára, a miről *Károlyból*, 1612 december 24-én Károlyi Mihály Dóczi András szatmári kapitányt következőképpen értesíté: Dévát az nyavalyás Bethlenne hugom igen erősen tartja. Most akar Brassó alá három ezer gyalogost bocsátani, de azzal véghez nem viheti, mert Havasalföldéből igen hordják az élést belé, és erősen tartják magokat. (Eredeti. Kriegsarchiv, Wien. Wiener HKR. 1612 Dec. 29.)

29.

Buda, 1613 április 25.

Bethlen Gábor Thurzó György nádornak.

Mikor az elmúlt ősszel ide Budára jött bőven megírta elbudosásának okait. Bizonyára értesült az ő portára való menéséről is, de most készséggel megírhatja, hogy ott 40 napig mulatott és igyekezett az ország dolga érdekében.¹ Sok titkot is megtudott ott a főemberektől, kivált Szken-der pasától, hazánk állapotáról is igyekezett őket felvilágosítani; de ezeket írásra nem meri bizni, csak inti, szükség vigyázni szegény hazánkra, mert bizony fél attól, hogy belől ég a ház.

Kibujdosásának főoka Báthory Gábor volt, a kihez a fővezér most követet küldött, hogy vele megbékéljen s minden elvett várát visszaadja. Neki azonban ő (Bethlen) nem hisz semmit, ha egy asztalnyi hitlevelet küldene is, hanem szívesen a nádor oltalma alá adná magát s készséggel szolgálná, mert a míg Báthory erdéli fejedelem leszen addig Erdélbe be nem megyen. Ha tehát szívesen veszi szolgálatát csak küldjön neki ide assecuratoriát arról, hogy senkitől semmi bántása nem leszen és Báthorynak kezébe nem adja s a míg ez elhatározását meghozzák, addig maga Pécsen leszen a magyarok közt, a hol azt megvárja.

(Történelmi Tár 1885. évf. 209—212. l. és Szilágyi: Bethlen levelezése 1—3. l.)

¹ Bethlen Gábor Drinápolyban tárgyalt a török vezérekkel s onnan küldte haza előre Gyulai Mihály nevű szolgáját, a ki április 2-án érkezett Brassóba s adta át ura leveleit, melyek sajnos ma már nincsenek meg a város levéltárában. (Quellen V. k. 454. l.)

30.

Keresztesmező, 1613 október 12.

Bethlen Gábor Naszuf basa nagyvezérnek.

Skander basával együtt azért nem irhattak előbb a fényes portára Erdély állapotáról, mert az elindított császári csauszt Báthory katonái útközben megölték.¹ Így most arról értesíti, hogy Báthory ezer hajdu lovassal kifutott Erdélyből² a hegyeken át Várad felé, de a vár kapitánya nem

engedte be, mire embereit a hajduk szállásain osztatta szét, hogy eleséget szerezzenek, a mig őket hivatja. Skander basa, Ali basa,³ meg Aligerai szultán⁴ erre tanácsot tartván, lovasokat küldtek Várad felé Báthory üldözésére, nehogy sereget gyűjthessen, mivel a rendek már elfordultak tőle és 20-ikára gyűlést hirdettek Kolozsvárra, hogy azon más fejedelmet választanak maguknak. Skander basa a tordai kastély alatt táborozik, de arra a gyűlésre személyesen be akar menni. A nagyvezír irasson azonban barátságos leveleket a római császárnak,⁵ a lengyel királynak⁶ és Thurzó György nádornak, hogy ne küldjenek hadakat Báthory segélyére vagy ha azok már útban lennének, hívassák őket vissza és tartsák fenn a barátságot, jó szomszédságot és békét, nehogy nagyobb bajok származzanak belőle. A mellett parancsolja meg Ali basának s a havasalföldi vajdának, hogy az alattvalókat ne rabolják és égessék s bocsássák szabadon a rabokat, kiknek száma már 20.000, mert ha azok kihurczolását meg nem akadályozzák, nem marad még egy annyi lakója az országnak.⁷ Végül kéri, rendelje el, hogy Ali basa 2000 embere, 1000 tatár, 2000 moldvai lovas és 1000 gyalogos Erdélyben telessen, nehogy Báthory véletlenül betörjön az országba.⁸

Date dal Campo presso Torda, 12 Ottobre 1613.

(Mircse-Óváry: Oklevéltár Bethlen diplomáciai összeköttetései történetéhez 467-468. l.)

¹ Ezzel szemben Báthory azzal menté magát, hogy a csasznt a tatárok és oláhok ölték meg; Mircse-Óváry oklevéltára 466. l.

² Nem valószínű, hogy csak ennyi katonája lett volna, hiszen váradi táborában csupán kozák hada 4000 főnyi volt Báthorynak; legalább ennyiről ír az erdélyi rendeknek 1613 október 16-án, kintartásra biztatván őket; Mircse-Óváry oklevéltára 468. l.

³ Ez a magyar származású Magyarogli basa, szilisztriai szandsákbég, a kit nagyrabecsültek a törökök azért a vitézségeért, melyet Moldovában tanusított, mikor a lengyeleket a moldvai vajda serege Magyarogli vitézsége és ügyessége folytán megverte; a portai velencei követ 1613 május 30-iki jelentéséből; Mircse-Óváry oklevéltára 454. l.

⁴ A tatár kán.

⁵ II. Mátyás magyar király.

⁶ III. Zsigmond lengyel király.

⁷ Jóakarató nagyítás, a mellyel Bethlen a nagyvezér lelkére akart hatni, mivel Magyar Ogli basa 1613 október 25-én Konstantinápolyba jutott követének hivatalos jelentése szerint a rabságba ejtettek száma csak a háromezeret haladta meg (Mircse-Óváry oklevéltára 465. l.) s azt még a szász Sutoris is (a Quellen IV. k. 171. l.) csupán 10,000 főnyinek írja.

⁸ Ez a levél egykoru olasz kivonatban maradt fenn s azt most ugyancsak kivonatosan közöltük.

31.

Keresztesmező, 1613 október 15.

Bethlen Gábor Naszuf pasának, a szultán főgondviselőjének.

Gyulafejérvárról, „az fejedelmek régi székeshelyekből“ irt volt neki,¹ de mivel nem tudja, megkapta-e levelét ime ujra ír s megnyugtatta, hogy „Istennek legyen hála, az egész nemesség, székelység, százság hatalmas

császárnak fejet hajtottak és az Nagyságod parancsolatja szerént ez jövő héten fejedelmet választanak Kolosvárbán“ s habár Fogaras és Szeben még a Váradra kiszaladt Báthory kezén vannak, azokra is gondunk leszen. Az országbeli nemesség közül is talán tíz sem ment vele, mind elmaradt s a szultán hívei fejenként; az ország eddig is csak azt kívánta, hogy Báthory alól megszabadulhasson a szultán segítsége által. Ezért arra kéri, hogy a míg dolgukat el nem végezik a török sereg haza ne menjen és az dolgot véghez vivén legalább hatezer főnyi had itt benn maradjon s itt is teleljen, mert különben Báthory ismét bejő haddal. Irasson parancsot a magyarországi pasáknak is, hogy meg ne segítsék valahogy Báthoryt s ha már netán megsegítették volna, mindjárt visszahivassák hadaikat, ha az hatalmas császárral való frigyét megakarják tartani. Parancsoljon azonban a Brassónál bejött Magyar Ogli Ali pasának is, hogy az elrablott marhákat s a husz ezer rabot, a ki a kezén van adja vissza s ne vigyék ki az országból, mert bizony annyi ember az országban nem maradt, a mennyit elrablottak, semmi lábos marhájak nem maradt. Szkender pasa különben is neheztel rá, mert ha a pasa Brassónál annyit nem hevert volna² eddig régen minden dolgot véghez vihettek volna.

(Történelmi Tár 1881. évf. 594—596. l.)

¹ Ide Bethlen Szkender pasával és 16 ezer emberével október 5-én ért be s ott találták az előző napon megjött két oláh vajdát és miután 7-én felkerekedtek 17-én jutottak Kolozsvár alá. (Quellen IV. k. 474—475. l.)

² Magyar Ogli pasa csakugyan szeptember 2-ika óta zaklatta a brassóiakat, a mikor Havasalföldéből átjött, a honnan még július közepe óta tárgyalt velük s élt rajtuk. (Quellen IV. k. 357 és 470. l.)

32.

Kolozsvár, 1613 október 17.

Bethlen Gábor Thurzó György nádornak.

Mivel sok hamis hír kering országszerre szükségesnek itéli értesíteni, arról, hogy Báthory Gábor sok istentelensége miatt az országbeli főemberek, a kik voltak, kényszerítették édes hazájukból kibujdosni s miután gonosz cselekedeteit a szultán sem tűrhette tovább seregeit beküldte Brassó felől az ország megmaradására. Ennek hírére Báthory kifuta országából, ellenségét csak meg sem meré nézni s az nyomorult országot rettenetes veszedelemben hagyá. Látván az ország miatta való pusztulását, nehogy még nagyobb veszedelembé jusson, ha továbbra is ellene állana a szultán amaz akaratának, hogy Báthory fejedelemségében többé ne legyen e hó 20-ikára Kolozsvárra generális országgyűlést rendelt. Megnyugtatója azonban, hogy a töröknek gonosz szándéka nincsen; ám ha ellene jönne onnan Magyarországból, félő, hogy akkor ez a provincia török kézen marad, a miből Magyarországnak is nagy veszedelme támadna. Illetlen

dolog lenne tehát a nádornak azt foveálni, kít azelőtt totis viribus persequált; eliheti bizonyosan ő Felsege, hogy valakit választ az uristen az fejedelemségre és én is, Isten ő szent felsége életemet megtartván, az országgal együtt azon tökéletes belső szübeli igazsággal akarunk szolgálni, a kereszténységnek, valamint régi választott fejedelmek idejében.¹

(Történelmi Tár 1885. évf. 212—214. l. Szilágyi: Bethlen levelezése 3—6. l.)

¹ E levélnek nagylucsei Dóczy András szatmári főkapitányhoz intézett szó szerint egyező másodpéldánya megjelent 1880-ban az Erdélyi országgyűlési emlékek VI. k. 295—298. l.

33.

Kolozsvár, 1613 október 17.

Bethlen Gábor feleségének, Károlyi Zsuzsánnának.

Levelét véve örvend, hogy bátorságos helyen húzódott meg, Sennyei Pongráczné mellett.¹ Magáról azt írhatja, hogy jó egészségben van. Báthory kiment az országból, de rettenetesbb ijedtséggel való futást annál krónikákban sem olvasott. Haduk legkevesebb 40.000 ember, azzal mennek reá Báthoryra mind fejenként, merf őt többé uralni nem akarják, ha mind elvesznek is. A török nem fogja Magyarországot bántani, ha csak Báthoryt nem akarják a magyarországiak behozni. Ezért ha illik és kívántatik, menjen be ő is Sennyeinével Dóczy főkapitányhoz s kérjék meg szóval is, írna császár urunknak, hogy hagyjanak békét afféle szándékjuknak, mert bizony elvesztik vele Erdélyt s Magyarországot is.² Aztán irasson mindjárt választ: Báthorynak adnak-e hadat avagy nem; ha pedig költsége szükség, azt is írja meg, hadd küldhessen neki.³

(Erdélyi országgyűlési emlékek VI. k. 341—343. l.)

¹ Szatmárban, de innen, ebből a királyi várból nemsokára a rosályi kastélyba vonult, a hol nagyobb biztonságban érezhette magát.

² Károlyi Zsuzsánna nem mehetett be már Dóczy Andrásához, mert urának levele Rosályban találta, a honnan szeptember 28-án írt a szatmári kapitány-nak az alábbi értelemben: Nyilván lehet elütte, hogy az én édes uramnak micsoda okokért kellett oda menni fejét az törökhöz hajtani. De nem úgy ment, hogy az kereszténységtől elszakadjon, hanem az kötelesség vitte reá s kéri törekedjék arra császár urunk ő Felségénél, hogy kegyelmeségét ne vonja meg szegény urától. (Eredeti. Kriegsarchiv, Wien. Wiener HKR. 1613 Oct. 51.)

³ Azaz feleségének.

Megjegyzés. A török segélyhad erejét (nyilván Bethlen Gábor hatása alatt) szintén 40.000 főből állónak írja Dóczy András szatmári kapitány beküldött kéme is, kinek alábbi jelentése annyival inkább érdekes, mivel benne Bethlennek is néhány olyan levelét említi, a mely nem maradt reánk: Anno Domini 1613, 12. die Octobris engem, Nagy Márton, ki az császár urunk ő Felsege vitézi között itt lakom, főkapitány uram, Dóczy András uram ő Nagysága bebocsátván Erdélyben vigyázásnak okáért, az mit láttam, hallottam, hitem szerint azokat így referálok. Skender basát, az fővezért, Magyarogli basát, az két oláh vajdákat és az tatárságot 15. Octobris hadtam Tordán tul Keresztesmezőn táborban. Itéletem, az mint

sok hadakat láttam, hogy vagynak 40 ezeren, ki közül bizonyos az vezér hatezer kopjást, törökeket, hatezer tatárt válogatott volt Várad alá, hogy Báthorit hadastul felverjék és birodalmát elrabolják, égenség; sőt akarták meglátni azt is, hogyha adott-e az római császár, az mi kegyelmes urunk ő Felsége, hadat Báthory mellé, az kik bevigyék az erdéli fejedelemségben ennyi sok pogánság ellen? De éntőlem megértvén Bethlen Gábor, hogy nincs erről az részről annyi had Báthory mellett, megtértek azok az tizenkétezer törökök, kiket Bethlen Gábor csendesítette le etc. Megesmervén engem Bethlen Gábor, mind palatinus uramnak, generális urunknak s mind Dóczy uramnak, főkapitányunknak ő Nagyságának, sőt az Erdélyből kiszorult uraknak is leveleket küldte tőlem Bethlen Gábor, kiket ma, 20. Octobris hoztam kapitány uram ő Nagysága kezében, Praepostvári Zsigmond uramnak is küldte egy levelet Bethlen Gábor, az Közép-Szolnok vármegye ispánjának is, melyet Hadadban küldtem. Ezt bizonyosan láttam, hogy az százság, székelység mára gyűlt be Kolosvárra, sőt az nemesség is láttam hogy igen gyűlt, hogy ma, die 20. Octobris Isten segítségéből más fejedelmet válasszanak Báthory helyében. Szamosújvárbeliek megholdoltak, Radnót azonképpen s következő fejedelem számára tartják immár. Az töröknek, tatárnak, oláhságnak Erdélyből való kimenését bizonyosan értetem az electio után; sem várat, sem falut nem kíván az török. Ezeken Bethlen Gábor erős hittel esküött. Láttam azt is, hogy az rabok váltságon igen szabadulnak, sőt hallottam, hogyha az ország megváltja, készek elbocsátani mind, minthogy az vezér nem hagyja kivinni őket, kire, ha az ország most elégtelen volna, az moldvai, havaseli vajdák készek megváltani, assecurálván őket az ország, hogy az mint kiváltják ők az rabokat, azt az ország megadja jövendőben nekik, Bethlen Gábor bizonyosan üzente, hogy mihelt az electio Kolosvárat megleszen, mindjárt főköveket küldenek Erdélyből mind császár urunkhoz ő Felségéhez, mind palatinus, generalis és Dóczy András urainkhoz ő Nagyságokhoz. Én azokat láttam, hallottam, jó lelkiismeretem szerént referálok; etc.¹

Nagy Márton mpr.

¹ Eredeti, sajátkezű. Hofkriegsarchiv, Wien. HKR. 1613 Oct. 50.

34.

Kolossvár, 1613 október 22.

Bethlen Gábor Dóczy András szatmári főkapitánynak.

Spectabilis ac Magnifice domine mihi observandissime. Servitiorum meorum paratissimam commendationem.

Ez jelen való hónap 18-ik napján expediáltam vala Kegyelmedhez leveletem, melyben az mi állapotunkról és az töröknek ez országból való kimenése felől certifikáltam. Mostan azon dolgokról és egyéb dolgok felől is országúl akarván Kegyelmedet tudósítanunk, akarám én is ez kis irásommal meglátogatnom Kegyelmedet. Valamint én elébbeli levelemben Kegyelmednek megírtam vala állapotunkat, Istennek neve dicsírtessék érette, im egész ország teszen vallást rólla, Kegyelmednek bizonyosan irhatom, hogy Báthorit az ország fejedelmének soha nem agnoscálja; tegnapi napon

valedicáltak fejedelem[ségé]nek: Inkább akarunk mind meghalni, hogy sem mint ilyen istentelen embertől gubernáltassék nyomorult hazánk. Forgách Sigmond uram nevével referálá énnekem és azután az országnak Angyalosi Mihály nevű ifjú legény, némü-nemü dolgokról való izenetét, mely dolgokról az ország mind Forgách uramnak, de Kegyelmednek is és palatinus uram ő Nagyságának is levelek által megfeleltének és postán elől elküldeni azokat az leveleket illendőnek ítültük lenni. Ezen két napon császár urunkhoz is ő Felségéhez Kegyelmed segítsége által bizonyos meghitt atyánkfiát akarjuk országul expediálni, mert az ország ő Felségének igaz szívvel akar szolgálni. Az Nagyságos szerdár is azon mi követünkkel főcsausz követét expediálja Kegyelmetekhez. Ez országból való kimenetele és az szent békességnek megtartása felől ő Nagysága is Kegyelmeteket assecurálni akarja. Én ezt igazán írom Kegyelmednek, hogy az ő Felsége birodalma senkitől innet nem infestáltatik; sőt az békesség az [két] hatalmas fejedelem közt tökéletesen megtartatik erről az részről, csak Báthorit ő Felsége és Kegyelmetek ne foveálja, Erdélnek adassék békesség; akár ki mit írjon és mondjon, de ezt bizonyosan elhiheti Kegyelmed, mert minden intentomát az fővezérnek értem. Én velem nem keveset beszéllett az fővezér az keresztyénség állapot[já]ról, melyet suo tempore nem akarok occultálni. Jobb és hasznosb is egy országnak szolgálatjára ő Felségének tekinteti, hogy sem mint egy istentelen személyre nézne minket országostól igyekezzék ő Felsége intestálni¹ és mi is országul immár el is hittük volt azt, hogy minket ő Felsége nem akar infestálni. Megértvén az Kegyelmed becsülettel való izenetit és hozzánk való jó akaratját, melyet nekem az kolosvári esküdt polgár nekem is referált, kiért mi is országul hasonlóképpen akarunk Kegyelmednek szolgálni. Én penig az én personámban, az míg élek Kegyelmednek igaz szível akarok szolgálni. Tartsa meg Isten Kegyelmedet [sokáig] jó egészségben.

Datum in civitate Colosuar, 22. Octobris. Anno 1613.

Eiusdem Sp. M. Do. V^{rae}

servitor paratissimus

Gabriel Bethlen.

Külczime: Spectabili ac Magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy Lucze etc.

(Egykorú másolat. Kriegsarchiv, Wien. Wiener HKR. 1613 Oct. 51.)

¹ Idáig majdnem betűszerint egyező egyidejűleg irt eredeti példánya Forgách Zsigmondhoz meg van a bécsi állami levéltár *Hungarica* osztályában. Ebből közöljük a fenti néhány [pótlást,] míg kissé eltérő végét ide illesztjük: Nagyságod penig énnekem ha parancsol, megmutatom azt, hogy igaz Magyar vagyok és valamibe kívánatik az fényes portán való szolgálatom, hasznosan tudok szolgálni.

35.

Kolozsvár, 1613 október 22.

Bethlen Gábor Homonnai Drugeth Bálintnak.

Régi atyafiságos barátságára számítva és elhívén magában, hogy ennek a mi nyomorult és elpusztult szegény hazánkknak nem ügyekeznek veszedelmére, értesíti Báthory Gábor kifutásáról és jelenti, hogy az ország mindaddig mellette volt, valamig az országból ki nem futott; mivelhogy pedig ez mi hazánk sok esztendőktől fogva az hatalmas császároktól kénszerítettett függeni, mindenfelől környül vétetvén tőlle, semmi időben nem ítéltette elégségesnek magát ellene való állására lenni, mostan annál inkább az rettenetes hadak rajta levén, illendőbbnek ítélték alázatossággal hatalmas császár parancsolatjának engedni, mivel minden szabadságában ő hatalmaságától megtartatott és oltalmaztatik azokban; azért most a rendekről bizonyosan irhatja, hogy Báthory Gábortól az tegnapi napon örök búcsút vöttek és többé fejedelmeknek nem agnoscálják, sőt készek inkább mind meghalni, hogy sem recipiálni. Mivel pedig a szultán bejött serege Magyarországot bántani nem fogja bizodalmason kéri, keresztyéni jóindulatjából a' mi szegény hazánkhoz is mutassa igaz jó akaratját és Kegyelmed is instáljon ő Felségénél levele által, azonképpen palatinus uramnál ő Nagyságánál, Báthoryt ne segítsék az hatalmas császár ellen s mi országostól ő Felségének tiszta szívbéli igazsággal akarunk szolgálni.

(Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan levelei 1—3. 1.)

Függelék.

Kolozsvár, 1613 október 27.

Bethlen Gábor fejedelem Dóczy András szatmári főkapitánynak.

Spectabilis ac Magnifice domine nobis observandissime. Servitiorum nostrorum promptam benevolamque commendationem.

Az itt való állapotunk felől akarók, hogy magunk leveléből értsen minden bizonyost Kegyelmed, Báthori Gábornak kiűzése után mind az három nemzetből ide Colosvárra generalis gyűlése levén ez országnak, mint olyan interregnumban, először az ő fejedelemségének országul renuncialván, annak utánna elbomladozott régi szabadságoknak helyire állatására 12 fő atyjatokfiait minden nemzetségből választván, ilyen állapotban sokáig bizonyos fejedelem nélkül nem lehetvén, Istennel ő szent Fölségével bizonyítjuk, hogy mű magunknak sem az fényes portán, sem itt az országbeli akarmi rendek között fejedelemséget nem keresvén, egyenlő akaratból ő Kegyelmek ezt az terhet és sulyos gondot mű reánk vetötték, mely választásokban oly szabadosok voltak az ő Kegyelmek, hogy az fő szerdár és az pasák is, nem hogy neveztenek vagy commendáltak volna valakit, de csak szömmel való intéssel sem mutattanak senkire. Ilyen nyomorult főlháborodott állapotjában és ennyi aemulusi között nyilván elég sulyos és keserves tisztnek látszik ez, de az Úristennek és szegény hazánkknak ez

állapatra való hivatalját semmiképpen róllunk el nem vethetvén ő szent Felségét azon kérjük éjjel-nappal, minden erőtlenségünknek terhét magára vehén, véghetetlen hatalmassága szerint tegyen elégségessé. Nem kicsin remenségünk levén ez mellett nemzetségünkbeli való sok jó akaróinkhoz, többi között Kegyelmedhez is, hogy igazsággal, szilígséggel és mindenekhez való engedelmességgel romlott hazánknak békességes megmaradására és bódog éppületire ügyeközhetünk.

Erre az állapotra ez elmúlt szerdán választatván,¹ csötörtökön az solemne iuramentumot deponáltuk,² ugyanazon nap Tordához az szerdár táborában kimenvén pénteken az hatalmas császár zászlóját, botját az fejedelemség confirmálására elvöttük, ugyanott akkor, az két oláh ország vajdáival és az tatár szultánnal mindenekről végeztünk, az pusztító hadaknak gazzát, sokaságát az két vajdával és az szultánnal országunkból kibocsátottuk, válogatott szín népet magunk oltalmára és Báthori ellen való vigyázásra 12 ezerig magunk mellett hadtunk.³ Szkender passa is Déva és Fejérvár közzé, az Sztrigy vize mellé telepedett; Váradra és Báthorira onnat vigyáz, ha az ő szömélye akadály nem volna, egy órában ezek mind kitakarodnának hazánkból és szép csendességbe jutna minden állapot. Kegyelmed, hogy írja levelében az szent békességnek császár urunk ő Felsege részéről szentül való megőrizését, annak bizony szüvünk szerént örülünk, nincsen is sem volna nagyobb örömünk annál, ha annak tiszta, makula és akadály nélkül való állapotját láthatnók, noha mi nem tudjuk mire magyarázni, hogy az Abaffi Miklóssal való hadak is Báthori mellé mentenek és hogy Váradot is innét az erdélyi birodalomtul el akarnák idegeníteni; fül hegyyel kezdettük hallani, kit mi semmiképpen nem hihetünk, holott az az ő Hatalmassága és római császár urunk között, sőt az Erdély országával szerzett confoederatiónak is ellene volna és a' mint ez mostani motusban az Báthori szömélye persequaltatik, az Erdélyhez való birodalom is bizonytal tudjuk, hogy meg nem szakadozhat, hanem ha csak afféle indulatokkal az török erejét Várad alá akarnák avval vonni és megmondhatatlan kár következhethnék belőlle. Kegyelmedet mü abból, mint igaz hazája és nemzete szerető jó akarónkat szeretettel kérjük az közönséges szép csendességnek megmaradásáért, mind császárurunknál és egyebütt is, ahol szükség, úgy vigyázzon ez dologra, hogy az Báthori szömélye se segítették és az Erdélyhez tartozó határokon se kapdossanak. Mü innét minden kétség nélkül szentül megőrizzük az szent békességet, a' mint most is ennyi hadaknak itt benn magunk országában való tartásával is cseledünk, mely dologból bizvást mindenek előtt mü felöllünk feleljen, csak az két dologból Kegyelmed által mennél hamarébb vehessünk securitást magunknak.

Ez mellett ennyi ideig való búdosásunk után, házunk népétül is kételességből távol voltunk, abból is Kegyelmedet arra az közönséges igaz-

ságra, atyafiúi szeretetre kérjük, a' mit, ha olyan állapotban volna, mit kívánna mástúl, hogy Kegyelmeddel cselekednék, legyen minden jó akarrattal és segítséggel hozzánk való béhozatásában és Sibóig, ha tovább nem is, békisírtetésében, melyet Kegyelmedtől nem veszünk, hanem minden atyafiúi háladó szeretettel megszolgálni ügyekezünk. Et bene valere S[pectabilem] ac M[agnificam] D[ominationem] V^{ram} ex animo cupientes, cum suis carissimis.

Datum in civitate nostra Colosuariensi, die 27. Octobris. Anno Domini 1613.

Eiusdem Spectabilis ac Magnifici D. V^{rae}

Servitor benevolus

Gabriel Bethlen mpr.

P. S. Ezen két nap magunk és az ország követi az szerdár ő Nagysága csauszával Kegyelmedhez és följobb is, ha kívántatik, bizonyos és állandó dolgokkal expediáltatnak.

Külczime: Spectabili ac Magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy-Luchie, comitatum Zathmár et Barsiensis comiti, cubiculariorum regalium per Hungariam magistro, partium regni Hungariae cistybiscanarum arcisque et praesidii Zathmariensis supremo capitaneo ac S. C. Regiaeque Mis consiliario, necnon supremo cubiculario etc. Domino nobis observandissimo.⁴

(Eredeti. Staatsarchiv, Wien. Hungarica.)

¹ Vagyis október 23-ikán.

² Érdekes részleteket jegyzett fel erről a szemtanu Hegyesi András százskronikás. (Quellen V. k. 476–478. l.)

³ Ismerteti Hegyesi is id. h. 479. lapján, megemlítvén, hogy Bethlen aztán még október 26-án visszatért Kolozsvárra. De annál is bővebben ír ez eseményekről Tholdalagi Mihály, a ki naplóját épp e dolgok részletei ismertetésével kezdi. (Történelmi Tár 1881. évf. 2–3. l.)

⁴ E levelét alább eredeti nagyságban bemutatott fejedelmi pecsétjével zárta le, mely unikum s addig használt czimerétől kissé eltér.

(Kolozsvár.)

Dr. Veress Endre.

